

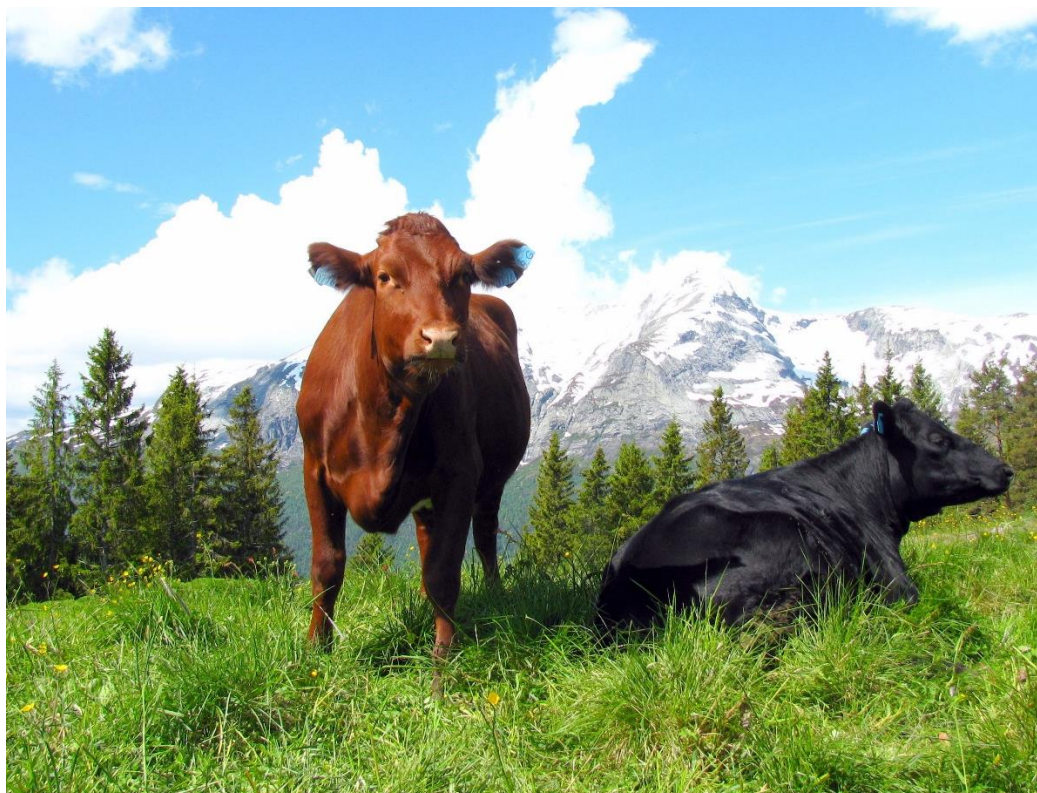
NORGES BONDELAG

9.juni 2016

Et løft for grønn verdiskaping

Næringspolitisk program 2016-2020

Innhold

Innledning	3
Norsk landbruk i framtida	4
Mål for norsk landbruk	5
Mål i landbrukspolitikken	5
Mål 1: Bærekraftig bruk av ressursgrunnlaget	5
Delmål 1: Landbruk viktig i framtidens bioøkonomi	5
Delmål 2: Redusere landbrukets klimapåvirkning, tilpasse næringa til klimaendringer og bidra til klimaløsninger	6
Delmål 3: Øke forskning og utvikling og styrke kompetansen	6
Delmål 4: Eiendomspolitikk som ivaretar matjorda og familielandbruket	7
Delmål 5: Rovviltpolitikken må sikre bærekraftig utmarksutnytting	8
Delmål 6: Ivareta bonden som yrkesutøver og bedriftsleder	9
Delmål 7 Økt likestilling	10
Mål 2: Trygg mat og dyrevelferd i verdenstoppen	10
Delmål 1. Trygg mat til alle	10
Delmål 2. Norsk dyrevelferd skal være i verdenstoppen	11
Mål 3: Landbruk i hele landet	11
Delmål: 1 Økt lønnsomhet som grunnlag for investeringer og rekruttering	11
Delmål 2: Økt matproduksjon på norske ressurser	13
Delmål 3: Opprettholde importvernet og nasjonal politisk styring	15
Delmål 4: Styrke markedsordningene	16
Delmål 5: Bedre balanse og maktfordeling i verdikjeden for mat	16
Delmål 6: Økologisk produksjon	17
Delmål 7: Lokalmat og urbant landbruk	17
Mål 4: Verdiskaping og gode lokalsamfunn	17
Delmål 1: Landbruk gir verdiskaping i hele landet	17
Delmål 2: Næringsutvikling for å styrke landbrukets inntektsgrunnlag	18
Ti grunner for norsk landbruk	20

Innledning

Næringspolitisk program vedtas av Norges Bondelags årsmøte hvert fjerde år. Programmet gir hovedstandpunkter og retning i landbrukspolitikken, og er førende for strategier, årlige prioriteringer og tiltak.

Norsk landbruk i framtida

Norsk landbruk sikrer trygg mat for alle. Et aktivt landbruk gir også vakre landskap og grunnlag for næringsvirksomhet. Det betyr sysselsetting, bosetting og verdiskaping i hele landet. Landbruket bidrar til framtidig velferd i Norge.

Det er stort behov for økt matproduksjon globalt. Verdens befolkning vokser, samtidig som klimaendringer gjør matproduksjon vanskeligere. Skal verdenssamfunnet ha mulighet til å øke matproduksjonen må alle tilgjengelige ressurser tas i bruk, og produksjonene må være tilpasset de naturgitte forholdene.

I Norge produserer vi under halvparten av maten vi spiser, og folketallet øker. Vi vil derfor følge opp **målsettingen om økt matproduksjon på norske ressurser med sikte på økt sjølforsyning**.

Reell økt sjølforsyning og matsikkerhet forutsetter at mest mulig av norsk matproduksjon er basert på norske areal- og fôrressurser. Hele landet må utnyttes, og det må legges til rette for best mulig geografisk produksjonsfordeling. Et landbruk med både store og små bruk gjør oss best i stand til å produsere maten på en bærekraftig og klimavennlig måte.

Bioøkonomi er all produksjon av varer og tjenester med utgangspunkt i biologiske ressurser. Matproduksjon er bioøkonomi og vil fortsatt være hovedoppgaven for landbruket. Nye produkter, nye måter å utnytte ressursene på og fornybare erstatninger vil være viktige bidrag fra landbruket i det grønne skiftet.

Bedre inntektsmuligheter og forutsigbarhet for framtidige investeringer er en forutsetning for økt matproduksjon og rekruttering. **For å nå disse hovedmåla, trengs økte budsjettoverføringer**. Det er avgjørende for at bonden kan ta framtidrettede valg med hensyn til matsikkerhet, klima, god agronomi og trygg mat.

Fire bærebjelker er grunnleggende for norsk landbruk:

- **Importvern**. Matproduksjon i alle deler av landet, nasjonal matvareberedskap og norsk råvareproduksjon med prisuttak i markedet er helt avhengig av et velfungerende importvern.
- **Jordbruksavtalen med prisforhandlinger og budsjettoverføringer** er styringsverktøyet i landbrukspolitikken. Jordbruksavtalen gir inntektsmuligheter og gjør det mulig å føre en aktiv landbrukspolitikk. Utjevning mellom distrikter og små og store bruk sikrer landbruk over hele landet.
- **Juridiske virkemidler og eiendomspolitikk**. Lokalt eierskap gir verdiskaping og næringsutvikling i bygdene. Familiejordbruket med personlig eierskap til jorda bidrar til robuste lokalsamfunn og mer livskraftige distrikt.
- **Markedsordningene** er avgjørende for å opprettholde landbruk over hele landet. Det gir bonden avsetning uavhengig av geografisk plassering, stabile og forutsigbare priser for bonden, industrien og forbrukeren.

Mål for norsk landbruk

Norges Bondelags hovedmål for norsk landbruk er:

Økt bærekraftig matproduksjon og sjølforsyning basert på norske ressurser, som gir trygg mat til alle.

Økt verdiskaping gjennom bruk av ressursgrunnlaget som gir næringsutvikling, arbeidsplasser og grobunn for levende lokalsamfunn i hele landet.

Mål i landbrukspolitikken

Mål 1: *Bærekraftig bruk av ressursgrunnlaget*

Mål 2: *Trygg mat og dyrevelferd i verdenstoppen*

Mål 3: *Landbruk i hele landet*

Mål 4: *Verdiskaping og levende lokalsamfunn*

Mål 1: Bærekraftig bruk av ressursgrunnlaget

Delmål 1: Landbruk viktig i framtidens bioøkonomi

Landbruk er en viktig del av bioøkonomien. Biomasseproduksjonen fra jord- og skogbruk skal være en av grunnpilarene for utviklingen av bioøkonomien og ha avgjørende betydning for at Norge kan oppfylle klimamålene.

Jordbruket er en komplett verdikjede. Dette er et godt utgangspunkt for å forsterke og videreutvikle produksjonen av biologiske produkter. Den økte politiske oppmerksomheten og større ambisjoner fra forskning og næringsliv om å utnytte potensialet innenfor bioøkonomi, gir store muligheter for landbruket. Vi vil kunne produsere enda flere av de fornybare produktene og tjenestene som skal erstatte det som i dag bidrar til klimaproblemer.

Økt kunnskap om ressursene i landbruket gir nye muligheter for næringsutvikling og gjør at ressursene verdsettes høyere.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for å kunne etablere klima- og miljøfond på gårdsnivå
- arbeide for etablering av et statlig såkornfond som bidrag til å kommersialisere forskning og innovasjon på klimaområdet
- støtte utvikling av klimavennlig teknologi
- ta initiativ til kartlegging av landbrukets ressurser med målsetting om å utvikle nye biobaserte produksjoner og tjenester
- at restrarstoffer skal gå gjennom bioteknologiske prosesser og øke verdiskapingen for hele verdikjeden
- utnytte etablerte og utvikle nye samvirkestrukturer og sikre bondens andel av verdiskapingen
- bidra til nye kontakter mot andre næringer, kunnskapsinstitusjoner og sivilsamfunn.

Delmål 2: Redusere landbrukets klimapåvirkning, tilpasse næringa til klimaendringer og bidra til klimaløsninger

Klimaendringer er vår tids største utfordring. Løsninger krever optimal utnytting av naturressursene, både som lager for karbon, matproduksjon og nye produkter som kan erstatte dagens fossilbaserte varer. Landbruket er en del av løsningen. Naturen skal brukes slik at ressursene ikke forringes for kommende generasjoner.

Skal vi lykkes med økt matproduksjon på norske ressurser, må vi ta vare på matjorda og arealenes produksjonsevne. Landbruket må drives der naturressursene er.

Det er ikke mulig å produsere mat uten klimagassutslipp, men det er mulig å drive slik at klimabelastningen reduseres. Et bærekraftig landbruk vil kreve omstilling av næringa og tilpassing til endret klima.

Omstillingene innebærer mange - små og større - klimatiltak hos hver enkelt bonde. Dette krever investeringer som må finansieres.

Klimatilpassinger betyr økt innsats på agronomi, grøfting, utvikling av nye sorter og dyrkingsmåter samt nye teknologiske løsninger for transport, tørking og lagring.

Klimaløsninger betyr ny energiproduksjon, karbonlagring i f.eks skog og bruk av klimavennlige materialer. **Redusert bruk av fossil energi med målsetting om et fossilfritt landbruk innen 2030 og overgang til fornybar energi er en hovedsatsing.**

Økt satsing på forskning og utvikling, formidling av kunnskap og aktiv rådgivning er nødvendig for å finne nye løsninger.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for rådgivning til alle bønder for gjennomføring av klimatiltak
- ta initiativ til en forpliktende plan om fossilfritt landbruk innen 2030
- stille krav til hele verdikjeden om fossilfri energiplattform
- arbeide for økt karbonlagring gjennom god agronomi og økt avkastning på arealene
- arbeide for en husdyrproduksjon med minst mulig klimaavtrykk
- sikre gode ordninger for forebygging og erstatning knyttet til flom, ras og andre naturkatastrofer

Delmål 3: Øke forskning og utvikling og styrke kompetansen

FoU

Overgangen fra oljeøkonomi til bioøkonomi og tilpassing til klimaendringer krever særlig at forskning, utvikling, formidling og utdanning innen grønn sektor prioriteres. Det er også nye kompetansebehov bl.a knyttet til matsikkerhet, foredling og markedsføring.

Kompetanse bygges gjennom praktisk arbeid, formidling av kunnskap, rådgivning og formell utdanning. Landbruket styrkes av et kompetent fagmiljø rundt bonden. Kort vei fra forskning til bruk av ny kunnskap hos bonden er en styrke som må videreutvikles.

Norges Bondelag vil:

- styrke forskning og utvikling på omstilling og tilpassing til endret klima
- styrke forskning som gir grunnlag for overgang fra oljebasert til biobasert verdiskaping
- kreve særlig fokus på områder innen fôrutvikling
 - sortsutvikling for endret norsk klima. Forskning og utvikling må foregå i alle deler av landet
 - klimatilpasset teknologi og jordkultur
 - bruk av norske ressurser som grovfôr, beite og korn
 - bruk av nye fôrressurser fra skog og hav
- styrke avlsarbeid som fremmer klimavennlig husdyrproduksjon
- ha økt forskning og overvåking som sikrer trygg mat
- utvikle rådgivningstjenestene i landbruket

Kompetanse - behov og krav

Bonden trenger brei kompetanse og tilegner seg ny kunnskap gjennom hele yrkeslivet for å tilpasse seg endrede naturgitte, samfunnsmessige og politiske rammer. For å nå sentrale mål i landbrukspolitikken, kreves høy kompetanse i næringa.

Naturbruksskolene må styrkes i alle fylker og tilby fagutdanning for alle som skal inn i næringa. Fortsatt satsing på rekruttering til utdanning er nødvendig. Tilbud om voksenagronomutdanning må bedres. Etter- og videreutdanningstilbud gjennom skole og rådgivning er viktige kompetansetiltak.

Næringa trenger høy faglig kompetanse hos utdanningsinstitusjoner, forskning, rådgivning, administrasjon og forvaltning. Finansiering av landbruksfag i videregående skole, fagskole og høyere utdanning må være et offentlig ansvar.

Norges Bondelag vil:

- jobbe for god landbruksfaglig grunnutdanning gjennom den videregående skolen i alle fylker
- jobbe for at fagskoletilbud i næringa utvikles videre
- at skole- og utdanningsinstitusjoner og rådgivningstjenesten samarbeider tettere om etter- og videreutdanning for bønder
- utrede og utvikle en modell for kompetansekrav med mål om å innføre et krav i løpet av perioden

Delmål 4: Eiendomspolitikk som ivaretar matjorda og familielandbruket

Produksjon av mat, bioenergi og fiber krever bærekraftig arealbruk. Da må vi bevare matjorda, sikre lokalt eierskap og redusere hindringer for aktiv arealbruk. Bruk gir det beste vern.

Sikre eierskap til ressursene

Den norske modellen som fordeler eierskap til ressurser på mange, har gitt verdiskaping og vekst i hele landet. Lokalt og langsiktig eierskap til natur- og arealressursene må sikres gjennom lovverket. Det er sammen med styrket eiendomsrett grunnlag for økt

innovasjonsevne, verdiskaping, investeringer, ressursutnyttelse og produksjon av trygg norsk mat.

Bønder eier og forvalter store deler av Norges areal. 180 000 landbrukseiendommer omfatter om lag 70 % av Norges areal. Dette gir et særlig forvalteransvar. Store verdier knyttet til jakt- og fiskeressursene gir grunnlag for næringsvirksomhet basert på natur- og arealressursene

Norges Bondelag vil:

- videreføre odelslov og odelslovens grunnlovsværn
- opprettholde konsesjonsloven
 - videreføre boplikten
 - videreføre priskontroll av eiendommer som gir forrentning av kapital og fremmer rekruttering
- sikre driveplikt for all matjord
- sikre grunneiers råderett over ressursene på egen eiendom
- sikre bruks- og beiterettigheter som er en viktig del av næringsgrunnet for mange jordbrukseiendommer
- sikre bærekraftig høsting av vilt- og fiskeressursene som grunnlag for næringsinntekter og opplevelser
- arbeide for fullverdig erstatning dersom rådighets- eller eiendomsretten innskrenkes og årlige erstatninger ved båndlegging av arealer

Bedre jordvern

Vi må ta vare på all matjord for å mette dagens og kommende generasjoner. Jordvern må derfor være overordnet i samfunnsplanlegging og all framtidig arealforvaltning. Det skal ikke lønne seg å bygge ned jord.

Norges Bondelag vil:

- gi all dyrket og dyrkbar jord et juridisk vern
- gå inn for en samlet nasjonal plan for vern av matjord
- dispensasjon kan gis kun for nasjonalt viktige samfunnsinteresser, og med krav om høy utnytting av arealene
- at eventuelle dispensasjoner skal behandles av statlig myndighet
- senke måltallet for omdisponering av matjord

Delmål 5: Rovviltpolitikken må sikre bærekraftig utmarksutnytting

Rovviltforlikene (2004 og 2011) skal ivareta både rovdyr og beitenæring. Beitebruk i hele landet og utnytting av utmarksressursene gjennom jakt, forutsetter at rovdyrstammene holdes på et begrenset nivå. Den norske populasjonen av bjørn og spesielt ulv påvirkes i stor grad av utviklinga i naboland. Omfang og utbredelse av rovdyrstammene i grenseområder i naboland må derfor tillegges større vekt i norsk forvaltning enn tilfellet er i dag.

Rovviltforlikene må følges opp slik at beiteressursene kan utnyttes. Rovdyr med et skadepotensial i prioriterte beiteområder må felles umiddelbart.

Erstatningsordningene og bestandsregistreringene må forbedres, og beitebrukere i ulike fylker må likebehandles.

Norges Bondelag vil:

- fjerne målet om ulv i Norge
- ulven må forvaltes aktivt fra svenskegrensa
- innføre fri jakt på ulv utenfor sona og ha skadeuttak innenfor ulvesona
- ha mer fellesnordisk forvaltning av ulv og bjørn
- redusere bestandsmålet for bjørn
- innføre aktiv forvaltning av kongeørn med bestandsmål og bruk av skadefelling
- at bestandsmåla må følges opp. Det innebærer effektive uttak av jerv, bjørn, ulv, gaupe og kongeørn, slik at populasjonen følger de vedtatte bestandsmåla
- sikre muligheten for raskt uttak av skadegjørere i beitesesong
- at Staten sikrer finansiering og oppbygging av kompetanse til lokale fellingslag
- at dyreeiere som tvinges til å slutte med beitedyr på utmarksbeite skal kompenseres fullt ut for tap, sannsynlige tap og følgeskader. Kostnadene skal dekkes utenfor jordbruksavtalen.
- avvise forhåndserstatning som erstatningsmodell
- at det skal ytes erstatning for alle sannsynliggjorte tap og følgekostnader ut over normalt tapet

Delmål 6: Ivareta bonden som yrkesutøver og bedriftsleder

Yrkeskollegaer og gode produsentmiljø er en del av et sikkerhetsnett og en forutsetning for at vi kan ta vare på hverandre i vanskelige situasjoner. I tillegg må det etableres formelle strukturer som trer inn når kriser knyttet til psykisk helse og dyretragedier oppstår.

Landbruket har for høy frekvens av ulykker og skader. Det er svært negativt for alle som blir rammet og for landbrukets omdømme. Næringa må snu dette. Gården skal være en sikker arbeidsplass og et trygt sted å bo! HMS må være en integrert del av rådgivningstjenestens arbeid for å sikre bondens arbeidsevne.

Bonden er bedriftsleder og mange har arbeidsgiveransvar. Ryddige og profesjonelle arbeidsforhold har stor betydning for næringas omdømme. Bistand i arbeidsgiverspørsmål er viktig for bonden.

Gode velferdsordninger er helt nødvendig for å sikre bondens mulighet til ferie, fritid og avløsning ved sykdom. Velferdsordningene er spesielt viktig for at andelen av kvinnelige eiere og drivere i landbruket skal øke.

Norges Bondelag vil:

- styrke velferdsordningene og gjøre dem mer brukervennlige
- ta vare på medlemmer som opplever kriser og alvorlige hendelser
- ha økt kunnskap om årsaker til ulykker, skader og helseutfordringer for bønder
- arbeide i samsvar med 0-visjonen for dødsulykker i landbruket
- redusere antall skader i landbruket gjennom målrettet HMS-arbeid

Delmål 7 Økt likestilling

Landbruket vil styrkes ved å ha flere kvinnelige bønder. Vi vil synliggjøre likestilt eierskap. Rettigheter knyttet til lovverk og vilkår må bedres. Flere kvinner som tillitsvalgte er et mål. Kvinners rolle og muligheter til å delta aktivt i næringa må styrkes.

Norges Bondelag vil:

- utvikle en likestillingsstrategi
- arbeide for å få flere kvinnelige eiere og brukere i landbruket
- styrke dagens ordninger under graviditet, småbarnstid og barns sykdom

Mål 2: Trygg mat og dyrevelferd i verdenstoppen

Alle forbrukere skal ha tilgang til trygg mat av høy kvalitet. Landbruket skal tilby mat som er trygg, sunn og næringsrik. Norsk plante- og dyrehelse er i verdenstoppen. Å bevare og videreutvikle dette er avgjørende for folkehelse og trygg mat til alle. Dette er grunnlaget for høy tillit mellom forbruker og næring. «Føre-var-prinsippet» legges til grunn for videre arbeid.

En oversiktlig verdikjede gjennom at maten produseres av norske bønder og foredles i norske næringsmiddelbedrifter, gjør at norske politikere kan stille krav til dyrevelferd og trygg og sunn mat.

Delmål 1. Trygg mat til alle

Fortrinn i norsk produksjon

Gode egenskaper hos planter og dyr i norsk produksjon er resultat av bevisst og langsiktig arbeid med helhetlige avlsmål. Kaldere klima, mindre og spredte besetninger, god plante- og dyrehelse, god dyrevelferd og liten bruk av medisin og plantevernmidler er fortrinn vi skal bygge videre på.

Norges Bondelag vil:

- at matproduksjon i Norge fortsatt skal skje med restriktivt bruk av plantevernmidler og medisiner
- at norsk mat og fôr skal være fri for GMO – genmodifiserte organismer
- ikke tillate bruk av antibiotika i fôr, vekstfremmere og hormoner i produksjon av husdyrprodukt
- opprettholde og praktisere et restriktivt regelverk for import av levende dyr og planter
- legge til rette for avl og sortsutvikling for å få dyr og planter tilpasset norske forhold og av ønsket kvalitet
- sikre eiendomsretten til bondens egne genressurser
- sikre økonomiske betingelser som gir full kompensasjon når bonden pålegges krav om sanering
- styrke merkeordningen «Nyt Norge»

Friske dyr trenger ikke antibiotika. Bruk av medisiner i norsk husdyrproduksjon skal skje kontrollert, være lavt og sporbart. Forebyggende arbeid må prioriteres. Norsk

husdyrproduksjon skal ikke bidra som kilde for antibiotikaresistente bakterier som kan overføres til mennesker

Norges Bondelag vil:

- hindre smitte inn i norsk husdyrhold gjennom folk og dyr
- ha strenge regler ved besøk i husdyrrom

Delmål 2. Norsk dyrevelferd skal være i verdenstoppen

God dyrevelferd, kunnskap og gode holdninger hos bonden, sporbarhet og åpenhet i alle ledd i produksjonen er grunnlag for tillit til norsk mat. Ny kunnskap og teknologi, gir grunnlag for å ivareta dyras behov og velferd ved økende besetningsstørrelse og nye produksjonsformer

Kvalitetssystem i landbruket – KSL – skal videreføres for å sikre kvalitet og trygghet for bonde, industri og forbruker.

Norges Bondelag vil:

- at vi skal opprettholde og utvikle et godt og strengt regelverk for dyrevelferd og dyrehold
- styrke samhandlingen mellom bonde, øvrig verdikjede, veterinærer og myndigheter
- arbeide for koordinering av regelverk og samarbeid mellom offentlige tilsynsorganer

Mål 3: Landbruk i hele landet

Alle areal må utnyttes best mulig. Vi må produsere korn og grønt der det er naturgitte forutsetninger for det. Areal som er mest egnet til gras og beite må brukes til grovfôrproduksjon. Det må være økonomi i grovfôrproduksjonen i grovfôrområdene, samtidig som det må være lønnsomt å dyrke korn i kornområdene.

Norsk landbruk må ha økonomisk bærekraft som gir grunnlag for en driftsøkonomi som muliggjør investeringer på det enkelte bruk og inntekt på samme nivå som andre grupper i samfunnet.

Delmål: 1 Økt lønnsomhet som grunnlag for investeringer og rekruttering

Priser må gjenspeile kostnader

Bondens inntekter kommer både fra markedet og som tilskudd. Vi vil produsere det norske forbrukere etterspør. Prisen til bonden må gjenspeile hva det koster å produsere maten. Høyere lønns- og kostnadsnivå, dyrere innsatsfaktorer og naturgitte forhold, tilsier at norsk mat får et høyere prisnivå enn i mange andre land.

Norges Bondelag vil:

- at prisen på mat skal følge pris- og kostnadsutvikling ellers i samfunnet
- ha et importvern som gjør det mulig å ta ut kostnadsvekst i markedet og styrker konkurransekraften i verdikjeden

Økte budsjettoverføringer for å nå politiske mål

Overføringer er avgjørende for inntektsmulighetene, men utgjør en synkende andel - både av inntektene og statsbudsjettet. *Etterslepet må fylles gjennom en forpliktende opptrappingsplan.*

Budsjettoverføringer er grunnlag for å kunne videreføre et landbruk med store og små bruk som utnytter ressursene i hele landet.

Landbruk over hele landet gir betydelige fellesgoder *som ikke betales i noe marked.* Matsikkerhet, kulturlandskap, biologisk mangfold, spredt bosetting, levende lokalsamfunn, tradisjon og kultur er samfunnsgoder som må sikres gjennom overføringer.

Norges Bondelag vil:

- ha en aktiv landbrukspolitikk med virkemidler som kompenserer for ulemper etter størrelse og distrikt
- arbeide for å sikre fraktordningene.
- øke budsjettoverføringene
- at inntektsnivået i landbruket skal tilsvare nivået i samfunnet for øvrig
- levere fellesgoder som samfunnet etterspør

Mer til investeringer

Investeringer i framtidrettet produksjonskapasitet og miljø- og klimarettede tilpasninger er nødvendig. Det er store investeringsbehov i bygninger, jord, lager og tørkekapasitet. For lav inntjening gjør det nødvendig med særskilte investeringstiltak. Tiltakene må utformes med hensyn på naturgitte forhold og muligheter i markedet.

Norges Bondelag vil:

- at Stortinget bevilger ei flerårig tiltaks- og investeringspakke
- prioritere investeringsstøtte til små og mellomstore bruk
- prioritere tiltak som
 - letter overgangen og ombygging til løsdrift
 - bidrar til å utnytte de totale arealressursene og ressursgrunnlaget på det enkelte bruk
 - gjør næringa bedre i stand til å møte klimautfordringene
- øke tilskuddene til miljø- og jordforbedrende tiltak
- øke investeringsstøtta i frukt- og grøntnæringene

Et mangfold av gårder i hele landet

Virkemiddelapparatet skal underbygge og stimulere kanaliseringen – arbeidsdeling mellom distrikter. Alle produsenter skal ha gode inntektsmuligheter. Små og mellomstore bruk må prioriteres ved fordeling av budsjettmidler. Disse utnytter også verdifullt areal, men kan ikke utnytte stordriftsfordeler.

Norges Bondelag vil:

- forsterke differensiering av tilskuddene etter distrikt og driftsulemper
- prioritere tilskudd til små og mellomstore bruk
- utforme tilskudd slik at ulike gårdsbruk kan utvikles med grunnlag i driftsenhetens ressurser og stimulere til bærekraftige gårdsbruk basert på nærtliggende areal

- ikke øke konsesjonsgrensene for husdyrhold
- videreføre dagens 18 fylkesvise kvoteregioner for kumjølke og dagens 2 regioner for geitmjølke

Senke kostnader

Mange av produktene presses på pris gjennom økt konkurranse fra import, mens en stor del av kostnadene bestemmes av økonomiske og politiske faktorer innenlands. Tiltak som kan dempe og styre kostnadsveksten må til for å sikre inntjening.

Norges Bondelag vil:

- fokusere på kostnadssparende tiltak i driftsplanlegging, investeringer og bruk av teknologiske løsninger i landbruket
- bidra til bedre driftsledelse gjennom opplæring og rådgiving
- forenkle regelverk knyttet til utnytting av gårdens samlede ressurser

Skatt og avgift som politisk virkemidler

Måltrettede reduksjoner av næringsas skatte- og avgiftsbelastning vil styrke bondens økonomiske stilling, og er effektive virkemidler for både nærings-, distrikts- og fordelingspolitikk.

Norges Bondelag vil:

- etablere fondsortninger for klima og miljø for jordbruket etter modell av skogfondsortningen
- at avskrivningssatsen på driftsbygninger må heves
- at investeringstilskudd i distriktspolitiske virkeområde ikke skattlegges
- at næringsformue investert i gårdens maskiner og bygninger (arbeidende kapital) fritas fra formuesskatt

Rekruttering

Attraktive arbeidsplasser som gir rekruttering er avgjørende for å nå måla for norsk landbruk. Konkurransedyktige rammevilkår når det gjelder inntekt, sosiale ordninger, mulighet for fritid og anseelse er avgjørende.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for å styrke næringsas omdømme internt og eksternt
- sikre økonomiske rammer, inntekts- og investeringsmuligheter på linje med andre yrkesgrupper
- ha ordninger som legger til rette for familieliv, sosiale forhold og likestilling
- arbeide for kompetanseutvikling og muligheter for utdanning

Delmål 2: Økt matproduksjon på norske ressurser

Norsk jordbruksareal synker. Fra 2003 til 2013 er det en nedgang fra på 5 prosent fra 10.3 til 9.8. mill da. Det har vært en omlegging av korn til grasproduksjon på Østlandet og grovfôrarealet er tatt ut av drift på Vestlandet og i Nord-Norge. I tillegg omdisponeres matjord til andre formål. En større andel av husdyrproduksjonen skjer på importerte fôrressurser. *Kanaliseringspolitikken er svekket.*

Denne utviklingen må snus.

- Produksjonen av korn må økes med sikte på økt norskandel i matmjøl og kraftfôr
- Bruken av gras- og beiteressursene på inn- og utmark som grunnlag for husdyrproduksjonen må øke
- Markedspotensialet for frukt, bær og grønnsaker må utnyttes

For å få mer produksjon på norske ressurser må sentrale virkemidler endres, andre virkemidler styrkes og nye tiltak på plass. Et solid faktagrunnlag og grundige analyser må ligge til grunn for videre politikktutforming. Aktiv bruk av virkemidler krever økte budsjettoverføringer.

Økt korndyrking

Norsk kornproduksjon er fallende. Samtidig går kraftfôrforbruket opp på grunn av større bruk av kraftfôr i mjølkeproduksjonen og vekst i kraftfôrbasert husdyrproduksjon. Det gir økt import av råvarer til kraftfôr. Denne importen utgjør ca. halvparten av samlet behov for fôr- og matmjøl, mot om lag en tredjedel for ti år siden.

Mer korndyrking styrker beredskapsevnen.

Norges Bondelag vil:

- ha en opptrapping av kornpris innenfor rammen av et velfungerende tollvern.
- øke norsk kornproduksjon og bedre kornøkonomien gjennom
 - å stimulere til økt mengde og kvalitet i kornproduksjonen
 - tilskuddsordninger for mindre skifter
 - økte investeringsmidler til dreneringstiltak, og tørkings- og lagerkapasitet
- øke produksjonen av fôrmidler som grunnlag for husdyrproduksjonen med mål om å redusere fôrimporten. Norskandelen i kraftfôret skal økes.

Helhetlig fôrpolitikk – bruke areal over hele landet

Kornpris må balanseres mot pris på kraftfôr. Det må stimuleres til økt bruk av grovfôr til mjølkeproduksjon, storfe- og sauekjøttproduksjon. Bruk av egenprodusert grovfôr må bli mer lønnsomt.

Norges Bondelag vil:

- stimulere til økt utnytting av grovfôrareal, særlig i distrikter med tilbakegang i jordbruksarealet gjennom målrettet bruk av budsjettmidler
- ivareta økonomien i korn- og husdyrproduksjonen gjennom å balansere korn- og kraftfôrpris
- bruke prisnedskrivning som ett av flere virkemidler for å sikre bruken av norsk korn i kraftfôret og konkurransekraften til norsk husdyrproduksjon
- sikre geografisk utjevning av kraftfôrpris gjennom styrket frakttilskudd
- øke lønnsomheten i grovfôrproduksjonen gjennom et driftsvansketillegg
- stimulere til økt kvalitet i fôrproduksjonen og økt norsk proteinproduksjon, bl.a gjennom faglige tiltak og rådgivning
- jobbe for utnytting av beitepotensialet i fjell og utmark

Økt produksjon av mjølk og storfekjøtt

Store deler av det norske jordbruksarealet er best egnet for gras. Bare gjennom husdyra kan vi nyttiggjøre oss dette i matproduksjonen.

Det er mulighet for å øke den norske produksjonen av mjølk dersom konkurransekraften bedres. Dette må skje gjennom forbedringstiltak på det enkelte bruk, i foredlingsindustrien og gjennom strategiske og politiske avveininger og tiltak. Veksten i det norske markedet for meieriprodukter tas for en stor del av importerte varer. Denne utviklingen må snus, for på den måten å legge grunnlag for å ivareta landbruk i hele landet.

Færre mjølkekyr gir mindre kjøtt fra mjølkeproduksjonen. Sjøl om vi har flere ammekyr, er ikke dette nok til å kompensere bortfallet. For å dekke opp markedet må det satses mer på spesialisert kjøttproduksjon og stimuleres til økt kjøttproduksjon hos mjølkeprodusentene.

Norges Bondelag vil:

- jobbe for å bedre konkurransekraften i den norske mjølka og øke markedsandelen
- sikre gode vilkår for mjølkeproduksjonen over hele landet på alle bruksstørrelser
- differensiere tilskuddene og styrke økonomien i kjøttproduksjonen
- stimulere til flere ammekyr, særlig i områder der areal er gått ut av drift eller er på veg til å gå ut av drift.
- stimulere til økt kjøttproduksjon hos mjølkeprodusentene

Økt produksjon av frukt, bær og grønnsaker

Det er betydelig potensial for økt verdiskaping i grøntsektoren. Forbrukerne ønsker mer norskproduserte grønnsaker, poteter, frukt og bær.

Norges Bondelag vil

- stimulere til økt grøntproduksjon
- støtte opp under markedsretta tiltak

Delmål 3: Opprettholde importvernet og nasjonal politisk styring

Alle lands rett og plikt til egen matproduksjon betinger velfungerende importvern. Målene for norsk landbrukspolitikk ivaretas best når politikken fastsettes og utvikles i vårt eget land. Norges Bondelag vil arbeide for at Norge ikke starter en prosess for å søke EU-medlemskap.

Tre avgjørende forutsetninger må ligge til grunn for norsk holdning og adferd/posisjoner i internasjonal handelspolitikk og praktisering av eksisterende handelsavtaler:

- Et importvern som ivaretar landbrukets konkurransevne innenfor kostnadsnivået i Norge
- Nasjonal styring over lover, regelverk og økonomiske virkemidler
- Ivaretagelse av matsikkerhet og trygg mat

Norges Bondelag vil:

- avvise internasjonale avtaler som ikke ivaretar retten til egen matproduksjon
- at framtidige WTO-avtaler må ivareta retten til egen matproduksjon

- utnytte handlingsrommet i tollvernet for å sikre volum, volumvekst og prisuttak i norsk jordbruksproduksjon
- jobbe for bedre balanse i EØS-avtalen
 - at Norge ikke skal gi økte innrømmelser til EU i EØS-artikkel 19-forhandlingene.
 - sikre et kompensasjonselement som gir like konkurransevilkår for norsk matindustri (RÅK-ordningen og tollregimet for RÅK-varer)
- at regjeringa utreder konsekvenser som grunnlag for avbøtende tiltak når eksportstøtta avvikles
- at en eventuell avtale mellom USA og Norge/EFTA (TTIP) som slår negativt ut for norsk landbruk og mattrygghet må avvises
- sikre at Norge kan opprettholde sine strenge hygiene- og veterinærregler i eksisterende og eventuelle nye handelsavtaler

Delmål 4: Styrke markedsordningene

Ordningene for regulering av markedet og mottaksplicht, er avgjørende for å opprettholde et landbruk over hele landet. Ordningene reduserer risikoen og gir stabile priser for bonden og sikrer industrien og forbrukerne stabile forsyninger. Mottaksplicht og forsyningsplicht er avgjørende for videre utvikling av lokal småskalaproduksjon, og bidrar også til innovasjon og produktmangfold. Bøndenes rett til samarbeid om videreføring og salg av sine råvarer gjennom samvirke er vesentlig for balansen i verdikjeden for mat. Dette gjelder også retten til prissamarbeid på produsentnivå.

Gjennomgang av forskrifter og regelverk tilpasset dagens funksjoner kan gi økt tillit til systemet. Mer åpenhet og tydeligere rammer for beslutninger og virkemidler kan bidra til dette.

Norges Bondelag vil:

- at landbrukssamvirket skal ha rollen som markedsregulator og dermed ansvaret for prisuttak i henhold til jordbruksavtalen
- at priser i jordbruksavtalen, tiltak for markedsbalansering og Omsetningsrådet videreføres
- at mottaksplichten videreføres, slik at alle produsenter gis mulighet til å levere til fastsatte priser
- at markedsregulatorene må kompenseres for fraktkostnader for at mottaksplichten skal være reell
- at det innenfor regelverket må åpnes for å premiere for langsiktig produksjonsplanlegging
- avvise alternative modeller for mottaksplichten som ikke stimulerer til landbruk over hele landet
- støtte en forenkling av dagens ordninger for å forbedre og skape økt tillit til ordningene

Delmål 5: Bedre balanse og maktfordeling i verdikjeden for mat

Handel med mat kontrolleres av tre store dagligvarekjeder. Slik maktkonsentrasjon på detaljistleddet er svært uheldig for både bonde, industri og forbruker.

Norges Bondelag vil:

- at det innføres en egen lov om god handelsskikk
- ha obligatorisk og enhetlig merking på alle matvarer, også opprinnelsesmerking
- stimulere til etablering av nye produsentstyrte omsetningskanaler som alternativ til dagens tre dagligvarekjeder
- jobbe for å beholde Tines egendistribusjon

Delmål 6: Økologisk produksjon

Økologiske produkter er en viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere til forbrukeren. Norsk landbruk må ta del i forbruksveksten. Økologisk landbruk bidrar til viktig kunnskap om dyrkingsmetoder og agronomi som kommer hele næringa til gode.

Norges Bondelag vil:

- øke produksjon av økologisk mat i takt med etterspørselen
- være en pådriver for økologiske varer fra norske bønder selges i markedet som økologiske produkt

Delmål 7: Lokalmat og urbant landbruk

Høy innovasjonsgrad og offensiv produktutvikling er avgjørende for å opprettholde markedsandeler i et stadig tøffere dagligvaremarked. Velkjente volumprodukter, regionale og lokale spesialiteter og økologiske produkter bidrar sammen til positive holdninger til norsk mat. Lokalmat, urbant landbruk og andelslandbruk skaper viktige allianser mellom forbruker og bonde.

Norges Bondelag vil:

- at etablerte og nye salgskanaler utvikles for å møte den økende interessen for lokalmat og økologisk mat
- stimulere til andelslandbruk og dyrking av mat i byene
- at matens opprinnelse synliggjøres tydeligere gjennom bedre merkeordninger

Mål 4: Verdiskaping og gode lokalsamfunn

Landbruksnæringa bidrar sterkt til at bygdene er attraktive steder å bo og arbeide. Gjennom åpne kulturlandskap, med stier og ferdselsveier, god forvaltning av skog og mark, jakt og fiske gir landbruket betydelige verdier til lokalsamfunnet. Landbrukets samlede leveranse til storsamfunnet er avgjørende for oppslutning om næringa.

Samtidig er gode og velfungerende lokalsamfunn av stor betydning for bønders sosiale nettverk og viktig for rekruttering til bondeyrket.

Delmål 1: Landbruk gir verdiskaping i hele landet

Norsk landbruk og matindustri utgjør pr i dag den største vareproduserende verdikjeden i fastlands-Norge, med om lag 90 000 arbeidsplasser. Overføringer på 14 mrd kr gir en verdiskaping på 40 mrd kr og 140 mrd kr i samlet produksjonsverdi i hele næringskjeden. Matindustriens andel av verdiskapingen i norsk industri har vokst, særlig etter finanskrisen

i 2008. I økonomiske nedgangstider er matindustrien en stabiliserende faktor i økonomi og arbeidsliv. Det norske matmarkedet er i vekst.

Produksjon og næringsvirksomhet basert på landbrukets ressurser er viktig, mange steder avgjørende, for å opprettholde den lokale sysselsettinga og befolkningsgrunnlaget. Derfor må koplingen mellom landbrukspolitikk og distriktpolitikk videreføres og styrkes.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for en styrket anerkjennelse av landbruk og landbruksbasert matindustri innenfor norsk næringsliv
- arbeide for rammevilkår som ivaretar landbruket som grunnlag for næring og sysselsetting i distrikta

Delmål 2: Næringsutvikling for å styrke landbrukets inntektsgrunnlag

Bygdenæringer bidrar til verdiskaping og variert kompetanseutvikling og fører til økt sysselsetting i lokalsamfunnet og på gården. Slik næringsutvikling er en mulighet til å utvikle gårdsbruket som arbeidsplass. Bygdenæringene har de beste forutsetningene for å lykkes dersom det tradisjonelle landbruket står sterkt. Landbruket og disse næringene er gjensidig avhengig av hverandre.

Norges Bondelag vil:

- fremme forpliktende og forretningsmessig samarbeid mellom næringsaktører, gjerne med samvirke som forretningsmodell.
- fokusere på økt markedskunnskap
- arbeide for gode støtteordninger og kapitalinstrumenter for etablerer og gründere i landbruket hos Innovasjon Norge, både gjennom jordbruksavtalen og i INs øvrige ordninger
- arbeide for at offentlig og privat kapital kan samvirke og utfylle hverandre overfor gründere i landbruket
- bidra til at risikokapital blir gjort tilgjengelig og til samme pris i næringssvake strøk som i landet ellers
- kjempe for geografisk utjevning og lik tilgang til kompetanse, kapital, tjenestetilbud og infrastruktur, uavhengig av bosted.
- arbeide for at regelverket i større grad blir tilpasset små gründervirksomheter

Ti grunner for norsk landbruk

- **Norsk landbruk gir mat på bordet.** Kjøtt, mjølk, egg og plantevekster fra det norske landbruket står for om lag halvparten av maten vi spiser i Norge.
- **Norsk landbruk gjør at du vet hva du spiser.** Norsk mat holder høy kvalitet og produseres på en måte som tar hensyn til naturen og dyrene. Det er strenge kvalitetskrav til norsk landbruk og matindustri. Veien fra bonde til forbruker er kort og oversiktlig.
- **Norsk landbruk er i verdenstoppen på dyrehelse.** Vi bruker minst antibiotika i Europa, og har svært lave forekomster av dyresjukdommer og smittestoffer som kan smitte fra dyr til menneske.
- **Norsk landbruk har lavt forbruk av plantevernmidler.** Vårt kalde klima bidrar til god plantehelse og minsker behovet for plantevernmidler. Sammen med et strengt regelverk for bruk av slike stoffer er resultatet rein frukt og rene grønnsaker, og det laveste forbruket av plantevernmidler i Europa.
- **Norsk landbruk bidrar til levende lokalsamfunn over hele landet.** Matproduksjon foregår der jorda ligger, og gjør at vi har bosetting i alle deler av Norge. Landbruket og bonden gir vekst og bidrar til aktivitet i små og store lokalsamfunn.
- **Norsk landbruk skaper vekst og verdiskaping.** Hver tiende bedrift i Norge er et gårdsbruk. Det er 90 000 arbeidsplasser i verdikjeden for mat. Matindustrien er landets største fastlandsindustri med omsetning på om lag 140 milliarder kroner årlig.
- **Norsk landbruk sørger for et åpent og levende landskap.** Planteproduksjon og husdyr gir et åpent kulturlandskap. Beitedyr bidrar også til å opprettholde et biologisk mangfold i naturen.
- **Norsk landbruk bidrar til den globale matproduksjonen.** Verdens befolkning øker og vi står overfor stadig større klimautfordringer som vil skape problemer for verdens samlede matproduksjon. Da er det spesielt viktig med en sterk nasjonal matproduksjon.
- **Norsk landbruk garanterer matforsyning i krisetider.** Nasjonal matproduksjon og kunnskap om hvordan bruke jorda, er et viktig sikkerhetsnett i krisetider. Norsk landbruk er avgjørende for beredskap og sjølforsyning dersom det oppstår kriser som hindrer import av mat.
- **Norsk landbruk er ei viktig framtidsnæring.** Landbruket med sine fornybare råvarer vil være en sentral bidragsyter til å løse klimautfordringene og til en grønnere økonomi i framtida.